

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΤΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΔΑΜ

Οι Πατέρες λένε ότι κατά την πτώση του ανθρώπου εσκοτίσθηκε ο νους του ανθρώπου. Εκσοτίσθη ο νους του Αδάμ. Δεν ασχολούνται οι Πατέρες με τον Αδάμ ως Αδάμ, αλλά με τον νουν του Αδάμ, ο οποίος Αδάμ αρρώστησε, επειδή εσκοτίσθηκε ο νους του. Οι Πατέρες μιλάνε για ασύνετο νου. Παντού στην πατερική γραμματεία το θέμα της πτώσεως είναι ο σκοτασμός του νοός του ανθρώπου.

Αλλά πως εμείς ξέρομε ότι ο άνθρωπος έπεσε; Από την ιστορική περιγραφή της πτώσεως που αναφέρει η Αγία Γραφή; Και τι σημαίνει πτώση; τι σημαίνει Παράδεισος; Τι ήταν ο Παράδεισος; Υπάρχουν δύο Πατερικές παραδόσεις πάνω στο θέμα αυτό, τις οποίες συνοψίζει ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός, ο οποίος δίνει και τις δύο Πατερικές απόψεις, χωρίς ο ίδιος να λαμβάνει θέση πάνω στο θέμα αυτό.

Η μία παράδοση λέγει ότι στον Παράδεισο ο νους του Αδάμ ήταν φωτισμένος και η άλλη παράδοση λέγει ότι ήταν *εν θεοπτίαις* ο νους του Αδάμ μέσα στον Παράδεισο. Και ότι αυτό ήταν ο παράδεισός του, το να βλέπει δηλαδή την δόξα του Θεού. Η Αλεξανδρινή παράδοση όπως και η παράδοση της Καππαδοκίας (Μέγας Βασίλειος) λένε ότι ο νους του Αδάμ πριν την πτώση ήταν *εν θεοπτίαις*. Η παράδοση της Αντιοχείας (άγιος Ιωάννης ο

Χρυσόστομος) λέγει ότι ο νους του ήταν απλώς φωτισμένος.

Οι Πατέρες γνωρίζουν από την εμπειρία τους σε τι συνίσταται αυτός ο φωτισμός του νοός και είναι κατατεθειμένο μέσα στην Παράδοση ότι ο φωτισμός του ανθρώπου είναι η κατοίκηση του Αγίου Πνεύματος μέσα στην καρδιά του ανθρώπου, οπότε ο άνθρωπος γίνεται ναός του Αγίου Πνεύματος και το ίδιο το Άγιο Πνεύμα του Θεού ενεργεί μέσα στον νου του ανθρώπου και τον φωτίζει. Και, αυτός ο άνθρωπος είναι φωτισμένος. Τέτοιος ήταν ο νους του Αδάμ, λέγει η παράδοση της Αντιοχείας.

Στο αν ήταν φωτισμένος ο νους του Αδάμ πριν την πτώση ή αν ήταν εν θεοπτίαις (δηλαδή σε κατάσταση διαρκούς θεώσεως), σ' αυτό ο Δαμασκηνός δεν λαμβάνει καμμία θέση. Γιατι; Διότι εκείνο που ενδιέφερε τον Πατέρα αυτόν της Εκκλησίας ήταν να δώσει τις δύο εξηγήσεις, για το πώς ήταν ο νους όταν σκοτίσθηκε. Αλλά εμείς πως ξέρομε ότι ο νους του Αδάμ σκοτίσθηκε; Απλούστατα, διότι γνωρίζουμε ότι εμείς οι ίδιοι τώρα έχομε εσκοτισμένο νουν. Και αυτός ο εσκοτισμένος νους θέλει θεραπεία. Η δε θεραπεία συνίσταται στην φώτιση και στην θέωση. Έχει δηλαδή δύο φάσεις. Η θέωση είναι η πλήρης θεραπεία.

Αλλά τι σημαίνει εσκοτισμένος νους; Σημαίνει ότι η νοερά ενέργεια της καρδιάς του

ανθρώπου δεν ενεργεί σωστά. Η νοερά ενέργεια αρχίζει να ενεργεί σωστά μόνο όταν ο άνθρωπος περάσει από την κάθαρση και φτάσει στον φωτισμό. Μετά την πτώση, ο νους είναι σκοτισμένος. Γιατί; Διότι είναι γεμάτος από λογισμούς και έχει σκοτισθεί από αυτούς του λογισμούς. Πότε συμβαίνει αυτό, το να σκοτισθεί ο νους από τους λογισμούς; Συμβαίνει, όταν οι λογισμοί της διανοίας κατεβούν στην καρδιά και γίνουν λογισμοί του νοός. Όταν γίνει σύγχυση λογισμών μεταξύ λογικής και νοός. Υπάρχουν δηλαδή λογισμοί στον νου, που δεν πρέπει να υπάρχουν εκεί, διότι ανήκουν στην λογική (στην διάνοια). Ο νους πρέπει να είναι τελείως άδειος από λογισμούς, ώστε να μπορεί να έλθει στον άνθρωπο το Πνεύμα το Άγιο να κατοικήσει και να παραμείνει μέσα του.

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΜΑΣ

Το θέμα τώρα είναι ποια είναι η ουσία της Ορθοδόξου Παραδόσεως. Η Ορθόδοξη Παράδοση προσφέρει μέθοδο θεραπείας του νοός του ανθρώπου, δηλαδή της ψυχής του. Η θεραπεία αυτή έχει δύο φάσεις, όπως είπαμε, τον φωτισμό και την θέωση. Η θέωση, δηλαδή η θεοπτία, είναι η εγγύηση της θεραπείας, της πλήρους θεραπείας. Αυτή η θεραπευτική μέθοδος, η θεραπευτική αγωγή, που προσφέρει η Ορθόδοξη Παράδοση, παραδίδεται (εξ ου και παράδοση) από γενεά

σε γενεά με φορείς ανθρώπους, οι οποίοι έφτασαν στον φωτισμό και στην θέωση και έγιναν θεραπευτές για άλλους. Δεν είναι δηλαδή απλή μεταβίβαση γνώσεων από τα βιβλία, αλλά μεταβίβαση και διαδοχή εμπειρίας, της εμπειρίας του φωτισμού και της εμπειρίας της θεώσεως.

Παρατηρείται όμως στην Παλαιά Διαθήκη ότι κατάσταση φωτισμού και θεώσεως είχαν μόνο οι Πατριάρχες και οι Προφήτες των Ισραηλιτών. Αυτό είναι ιστορικό φαινόμενο. Πριν από τους Προφήτες έχουμε τους Πατριάρχες. Προ του Μωυσέως έχουμε τον Αβραάμ. Διαβάζουμε όμως στην Παλαιά Διαθήκη ότι μέχρι τον Αβραάμ υπάρχει συνείδηση της καταστάσεως του φωτισμού και της θεώσεως. Ο ίδιος ο Αβραάμ ήταν θεόπτης, δηλαδή έφτασε στην θέωση. Αυτό φαίνεται σαφώς. Για την εποχή προ του Αβραάμ πάλι έχουμε στοιχεία από την εβραϊκή παράδοση ότι φωτισμός και θέωση υπήρχαν και στους προπάτορες του Αβραάμ, παραδείγματος χάριν στον Νώε. Η παράδοση αυτή, του φωτισμού δηλαδή και της θεώσεως, μεταβιβάζεται. Δεν εμφανίζεται έτσι εκ του μηδενός. Δεν εμφανίζεται ξαφνικά τον 11^ο ή 12^ο π.Χ. αιώνα.

Υπάρχει Καινή Διαθήκη, υπάρχει και Παλαιά Διαθήκη. Στην Καινή Διαθήκη είναι πιο εύκολος ο έλεγχος, διότι είναι περιορισμένος ο χρόνος διάρκειάς της. Η Παλαιά Διαθήκη

όμως περιλαμβάνει 1500 χρόνια ιστορίας. Μέσα τώρα σ' αυτήν την περίοδο έχουμε μια σπονδυλική στήλη. Αυτή η σπονδυλική στήλη, που είναι η παράδοση του φωτισμού και της θεώσεως που μεταβιβάστηκε από Προφήτη σε Προφήτη, είναι και η ουσία της Ορθοδόξου Παραδόσεως: Η μεταβίβαση της εμπειρίας του φωτισμού και της θεώσεως από γενεά σε γενεά. . Αυτή εκτείνεται στην Παλαιά Διαθήκη χρονικά από τον Αβραάμ μέχρι τον Ιωάννη τον Πρόδρομο. Αυτή είναι η Προφητική παράδοση, η παράδοση των Πατριαρχών και των Προφητών.

Αλλά και πριν από αυτή την περίοδο έχουμε την πρώτη περίοδο, που εκτείνεται από τον Αδάμ, μέσω του Νώε, μέχρι τον Αβραάμ. Σήμερα έχει διαπιστωθεί αρχαιολογικά η αλήθεια των αναφερομένων ιστορικών γεγονότων στην Παλαιά Διαθήκη τουλάχιστον μέχρι την εποχή του Μωϋσέως. Και σήμερα, δεν υπάρχει κανείς, που να αμφισβητεί την Παλαιά Διαθήκη ως κείμενο μεγάλης ιστορικής αξίας. Αλλά και πριν από τον Μωϋσή μέχρι την εποχή του Αβραάμ έχουν βρει οι αρχαιολόγοι στοιχεία, που επαληθεύουν τα αναφερόμενα στην Παλαιά Διαθήκη γύρω από το πρόσωπο του Αβραάμ.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η ουσία της Ορθοδόξου παραδόσεως δεν είναι το βιβλίο της Αγίας Γραφής, αλλά είναι η μεταβίβαση αυτής της εμπειρίας, του φωτισμού και της

θεώσεως διαδοχικά από τον Αδάμ μέχρι των ημερών μας.

Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Σε όλους επικρατεί η αντίληψη ότι η Ορθοδοξία είναι μία από τις πολλές θρησκείες, που έχει σαν κύρια μέριμνά της την προετοιμασία των μελών της Εκκλησίας για την ζωή μετά θάνατον, να εξασφαλίσει δηλαδή μια θέση στον Παράδεισο για κάθε Ορθόδοξο Χριστιανό. Έτσι θεωρείται ότι το Ορθόδοξο δόγμα προσφέρει μια επιπλέον εξασφάλιση, επειδή είναι Ορθόδοξο, και ότι, αν κανείς δεν πιστεύει στο Ορθόδοξο δόγμα, αυτός είναι ένας επιπλέον λόγος για να πάει στην Κόλαση ο άνθρωπος αυτός, εκτός δηλαδή από το ότι ενδεχομένως θα τον στείλουν εκεί τα προσωπικά του αμαρτήματα.

Όσοι Ορθόδοξοι Χριστιανοί πιστεύουν ότι αυτό το πράγμα είναι η Ορθοδοξία, αυτοί έχουν συσχετίσει την Ορθοδοξία αποκλειστικά με την μέλλουσα ζωή. Και αυτοί δεν κάνουν και πολλά πράγματα σ' αυτήν την ζωή, αλλά περιμένουν να πεθάνουν, για να πάνε στον Παράδεισο, επειδή, όταν ζούσαν, ήταν Ορθόδοξοι Χριστιανοί!

Μία άλλη μερίδα Ορθοδόξων δραστηριοποιείται μέσα στον χώρο της Εκκλησίας ενδιαφερόμενη όχι για την άλλη ζωή, αλλά κυρίως γι' αυτήν εδώ την ζωή. Δηλαδή για το πώς θα τους βοηθήσει η Ορθοδοξία να ζήσουν καλά σ' αυτήν την ζωή.

Τέτοιοι Ορθόδοξοι Χριστιανοί προσεύχονται στον Θεό, βάζουν τους παπάδες να κάνουν προσευχές, κάνουν αγιασμούς, παρακλήσεις, ευχέλαια κλπ., για να τους βοηθάει ο Θεός να περνάνε καλά σ' αυτήν την ζωή, να μην αρρωσταίνουν, να αποκαθίστανται τα παιδιά τους, να εξασφαλίσουν στα κορίτσια τους μια καλή προίκα και έναν καλό γαμπρό, τα αγόρια τους να βρουν καλές κοπέλλες με καλή προίκα για να παντρευτούν, οι δουλειές τους να πηγαίνουν καλά, το εμπόριο, με το οποίο ασχολούνται, να πηγαίνει καλά, ακόμη και το χρηματιστήριο ή η βιομηχανία τους, κλπ. Οπότε βλέπουμε ότι αυτοί οι Χριστιανοί δεν διαφέρουν κατά πολύ από τους πιστούς των άλλων θρησκειών, που κάνουν και εκείνοι τα ίδια περίπου πράγματα.

Δηλαδή βλέπει κανείς από τα παραπάνω την Ορθοδοξία να έχει αυτά τα δύο κοινά σημεία με τα άλλα θρησκευόμενα. Πρώτον, το να προπαρασκευάζει τους πιστούς για την ζωή μετά θάνατον, ώστε να πάνε στον Παράδεισο, όπως ο καθένας τον φαντάζεται, και δεύτερον, το να φροντίζει, ώστε οι Χριστιανοί να μη περνούν θλίψεις, στενοχώριες, καταστροφές, αρρώστιες, πολέμους, κλπ. σ' αυτήν εδώ τη ζωή, δηλαδή ο Θεός να τα τακτοποιεί όλα κατά τις ανάγκες ή τις επιθυμίες τους. Έτσι γι' αυτούς τους δεύτερους, η θρησκεία παίζει μεγάλο ρόλο σ'

αυτήν την ζωή και μάλιστα σ' αυτήν την καθημερινή τους ζωή.

Κατά βάθος όμως απ' όλους τους παραπάνω Χριστιανούς ποιος ενδιαφέρεται αν υπάρχει ή δεν υπάρχει Θεός; Ποιος Τον αναζητεί; Γι' αυτούς δεν τίθεται θέμα αν υπάρχει Θεός ή όχι, εφόσον καλύτερα θα ήταν να υπήρχε Θεός για να μπορούμε να τον επικαλούμεθα και να του ζητούμε να ικανοποιεί τις ανάγκες μας, ώστε να πηγαίνουν καλά οι δουλειές μας και να έχουμε κάποια ευτυχία σ' αυτήν τη ζωή.

Οπότε βλέπουμε ότι ο άνθρωπος έχει μια ισχυρότατη τάση να θέλει να υπάρχει Θεός, να πιστεύει ότι υπάρχει Θεός, διότι είναι μια ανάγκη για τον άνθρωπο να υπάρχει Θεός, για να του εξασφαλίζει τα όσα είπαμε. Ε, και εφόσον είναι λοιπόν μια ανάγκη για τον άνθρωπο το να υπάρχει Θεός, άρα Θεός υπάρχει!

Αν ο άνθρωπος δεν είχε την ανάγκη ενός Θεού και αν μπορούσε να εξασφαλίσει αυτάρκεια των προς το ζην σ' αυτήν την ζωή με κάποιον άλλο τρόπο, τότε δεν ξέρει κανείς πόσοι άνθρωποι θα πίστευαν στον Θεό. Αυτό, γίνεται, εν πολλοίς και στην Ελλάδα.

Έτσι, βλέπουμε, πολλοί άνθρωποι, ενώ πριν ήταν αδιάφοροι ως προς την θρησκεία, προς το τέλος της ζωής τους να θρησκευούν, μετά ίσως από κάποιο γεγονός που τους φόβισε. Διότι πλέον δεν μπορούν να ζήσουν

χωρίς να επικαλούνται να τους βοηθήσει κάποιος Θεός, από δεισιδαιμονική δηλαδή πρόληψη. Γι' αυτούς τους λόγους η φύση του ανθρώπου βοηθά στο να θρησκεύει ο άνθρωπος. Αυτό δεν ισχύει μόνο για τους Ορθοδόξους Χριστιανούς, ισχύει για τους πιστούς όλων των θρησκειών. Παντού η φύση του ανθρώπου είναι ίδια. Έτσι ο άνθρωπος μετά την πτώση του – εσκοτισμένος όπως είναι κατά φύσιν – μάλλον, παρά φύσιν –ρέπει προς την δεισιδαιμονία.

Τώρα το ερώτημα που ακολουθεί είναι: Που σταματάει η δεισιδαιμονία και που αρχίζει η αληθινή πίστη;

Σ' αυτά τα θέματα οι Πατέρες έχουν σαφείς θέσεις και διδασκαλία. Ένας άνθρωπος, ο οποίος ακολουθεί ή μάλλον νομίζει ότι ακολουθεί την διδασκαλία του Χριστού και απλώς πηγαίνει στην εκκλησία κάθε Κυριακή, που κοινωνεί κατά τακτά διαστήματα, που χρησιμοποιεί τους παπάδες για να κάνουν αγιασμούς, ευχέλαια κλπ., χωρίς να εμβαθύνει σ' αυτά, παραμένοντας στο γράμμα του νόμου και όχι στο πνεύμα του νόμου, αυτός ωφελείται ιδιαίτερα από την Ορθοδοξία; Μετά, ένας άλλος, ο οποίος προσεύχεται αποκλειστικά για την μέλλουσα ζωή για τον εαυτό του και για τους άλλους και αδιαφορεί τελείως γι' αυτήν την ζωή, αυτός ωφελείται ιδιαίτερα από την Ορθοδοξία; Η μία τάση εκπροσωπείται από τον παπά της ενορίας και

όσους μαζεύονται γύρω του με το παραπάνω πνεύμα και η άλλη εκπροσωπείται από έναν Γέροντα σε μοναστήρι, συνήθως κάποιον αρχιμανδρίτη, που βρίσκεται σε σύνταξη και περιμένει να πεθάνει, με μερικούς μοναχούς γύρω του.

Εφόσον οι δύο αυτές τάσεις δεν είναι επικεντρωμένες γύρω από την κάθαρση και τον φωτισμό, από Πατερικής απόψεως, είναι λανθασμένες ως προς εκείνο που επιδιώκουν. Όσο όμως είναι επικεντρωμένες γύρω από την κάθαρση και τον φωτισμό και εφαρμόζουν την Ορθόδοξη Πατερική ασκητική αγωγή για την απόκτηση της νοεράς προσευχής, τότε μόνο τα πράγματα τίθενται πάνω σε ορθή βάση. Αυτές οι δύο τάσεις είναι υπερβολές προς τα δύο άκρα. Δεν έχουν αυτές οι τάσεις κοινό άξονα. Ο κοινός άξονας που διακρατεί την Ορθοδοξία και διατηρεί την συνοχή της, ο ένας και μοναδικός άξονας επάνω σε όλα τα θέματα που την απασχολούν και ο οποίος τοποθετεί τα πάντα πάνω σε ορθή βάση, όταν λαμβάνεται υπόψιν, είναι ο άξονας: Κάθαρση –φωτισμός –θέωση.

Οι Πατέρες δεν ενδιαφέρονται για το τι θα συμβεί στον άνθρωπο μετά θάνατον αποκλειστικά, αλλά εκείνο κυρίως που τους ενδιαφέρει είναι το τι θα γίνει ο άνθρωπος σ' αυτήν την ζωή. Μετά θάνατον δεν υπάρχει θεραπεία του νοός, οπότε πρέπει σ' αυτήν

την ζωή ν' αρχίσει η θεραπεία, διότι «εν τω Άδη ουκ έστι μετάνοια» (στον Άδη δεν υπάρχει μετάνοια). Γι' αυτό η Ορθόδοξη Θεολογία δεν είναι υπερκοσμική ούτε μελλοντολογική ούτε εσχατολογική, αλλά είναι καθαρά ενδοκοσμική. Διότι το ενδιαφέρον της Ορθοδοξίας είναι για τον άνθρωπο σ' αυτόν τον κόσμο, σ' αυτήν την ζωή, όχι μετά θάνατον.

Τώρα η κάθαρση και ο φωτισμός για ποιον λόγο χρειάζονται; Για να πάει ο άνθρωπος στον Παράδεισο και να αποφύγει την Κόλαση; Γι' αυτό χρειάζονται; Σε τι συνίσταται η κάθαρση και ο φωτισμός και για ποιον λόγο επιδιώκονται από τους Ορθοδόξους; Για να βρει κανείς τον λόγο και να δώσει απάντηση στην ερώτηση αυτή, πρέπει να κατέχει το βασικό κλειδί, το οποίο είναι τούτο: Όλοι οι άνθρωποι επάνω στην γη έχουν το ίδιο τέλος από Ορθόδοξη θεολογική άποψη. Είτε είναι κανείς Ορθόδοξος είτε είναι Βουδδιστής είτε Ινδουϊστής είτε αγνωστικιστής είτε άθεος, ο,τιδήποτε και αν είναι, δηλαδή κάθε άνθρωπος επάνω στην γη, είναι προορισμένος να δει την δόξα του Θεού. Θα δει την δόξα του Θεού κατά το κοινό τέλος της ανθρωπότητας κατά την Δευτέρα Παρουσία του Χριστού. Όλοι οι άνθρωποι θα δουν την δόξα του Θεού, και από αυτής της απόψεως έχουν το ίδιο τέλος. Όλοι βέβαια θα δουν την δόξα του Θεού, αλλά με μία διαφορά: Οι μεν

σεσωσμένοι θα δουν την δόξα του Θεού ως Φως γλυκύτερον και ανέσπερον, οι δε κολασμένοι, θα δουν την ίδια δόξα του Θεού ως πυρ καταναλίσκον, σαν φωτιά που θα τους καίει. Αυτό, το ότι όλοι θα δούμε την δόξα του Θεού, είναι ένα αληθινό και αναμενόμενο γεγονός. Το να δει κανείς τον Θεό, δηλαδή την δόξα Του, το Φως Του, αυτό είναι κάτι που θα γίνει είτε το θέλουμε είτε όχι. Η βίωση όμως αυτού του Φωτός θα είναι διαφορετική στους μεν, από τους δε.

Οπότε το έργο της Εκκλησίας και των παπάδων δεν είναι να μας βοηθήσουνε να δούμε αυτήν την δόξα, διότι αυτό θα γίνει οπωσδήποτε. Το έργο της Εκκλησίας εστιάζεται στο πως θα δει ο άνθρωπος τον Θεό. Δηλαδή το έργο της Εκκλησίας είναι να κηρύττει στους ανθρώπους ότι υπάρχει Θεός αληθινός, ότι ο Θεός αποκαλύπτεται είτε ως Φως είτε ως πυρ καταναλίσκον, ότι όλοι οι άνθρωποι κατά την Δευτέρα Παρουσία του Χριστού θα δούμε τον Θεό, και να προετοιμάζει τα μέλη της, ώστε να δουν τον Θεό όχι σαν φωτιά, αλλά σαν Φως.

Αυτή η προετοιμασία των μελών της Εκκλησίας, καθώς και όλων των ανθρώπων, που θέλουν να δουν τον Θεό ως Φως, είναι στην ουσία της μια θεραπευτική αγωγή, η οποία πρέπει να αρχίσει και να τελειώσει σ' αυτήν την ζωή. Πρέπει σ' αυτήν την ζωή να γίνει η θεραπεία και να περατωθεί. Διότι μετά

θάνατον δεν υπάρχει μετάνοια. Αυτή η θεραπευτική αγωγή είναι η ουσία και το κύριο περιεχόμενο της Ορθοδόξου Παραδόσεως ως και η κύρια μέριμνα της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Συνίσταται δε και αποτελείται από τα ακόλουθα τρία στάδια πνευματικής αναβάσεως: Την κάθαρση από τα πάθη, τον φωτισμό από την χάρη του Αγίου Πνεύματος, και την θέωση, πάλι από την χάρη του Αγίου Πνεύματος. Συμβαίνει δε και τούτο: Αν δεν φθάσει κανείς τουλάχιστον σε κατάσταση μερικού φωτισμού, σ' αυτήν την ζωή, δεν μπορεί να δει τον Θεό σαν Φως ούτε σ' αυτήν την ζωή ούτε και στην άλλη ζωή.

Είναι φανερό ότι οι Πατέρες της Εκκλησίας ενδιαφέρονται για τον άνθρωπο όπως είναι σήμερα, αυτήν την στιγμή. Και εκείνος, που χρειάζεται θεραπεία, είναι ο κάθε άνθρωπος, ο οποίος έχει κλαι την ευθύνη ενώπιον του Θεού να αρχίσει αυτό το έργο σήμερα, σ' αυτήν την ζωή, διότι σ' αυτήν την ζωή μπορεί. Όχι μετά θάνατον. Και αυτός ο ίδιος ο άνθρωπος είναι εκείνος, που θα αποφασίσει για τον αν θα ακολουθήσει αυτόν τον δρόμο της θεραπείας ή όχι.

Ο Χριστός είπε: «Εγώ ειμί η οδός». Η οδός προς τι; Όχι μόνον προς την άλλη ζωή. Ο Χριστός είναι πρώτα η οδός σ' αυτήν την ζωή. Ο Χριστός είναι η οδός προς τον Πατέρα Του και Πατέρα μας. Ο Χριστός αποκαλύπτεται στον άνθρωπο πρώτα σ' αυτήν την ζωή και

του δείχνει τον δρόμο προς τον Πατέρα. Αυτός ο δρόμος είναι ο ίδιος ο Χριστός. Αν ο άνθρωπος δεν δει τον Χριστό σ' αυτήν την ζωή τουλάχιστον με την νοερά αίσθηση, δεν θα δει τον Πατέρα, δηλαδή το Φως του Θεού που ούτε στην άλλη ζωή.